

УДК 342.724-055.3(477):355.01

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.21>

ЗАХИСТ ПРАВ ЛГБТ-СПІЛЬНОТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Шелевер Н.В.,

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID: 0000-0003-3641-4910

Web of Science Researcher ID: AAI-9623-2021

e-mail: nataliashelever@gmail.com

Шелевер Н.В. Захист прав ЛГБТ-спільноти під час війни в Україні.

У статті акцентовано увагу на необхідність захисту прав ЛГБТ-спільнот. Хоча питання захисту прав ЛГБТІ і розглядалося в працях вітчизняних вчених, проте російсько-українська війна стала новим викликом для ЛГБТ-представників та спричинила нові проблеми для них. В умовах війни в Україні це є актуальним питанням сьогодення, оскільки на даний час особи, які перебувають в одностатевих стосунках, зазнають обмеження своїх прав. Автор наголошує, що у зв'язку з бажанням нашої держави стати повноправним членом ЄС важливим завданням для неї є недопущення дискримінації за такими ознаками як сексуальна орієнтація та гендерна рівність. Не зважаючи на негативне ставлення громадськості до представників так званих «сексуальних меншин», останні стали на захист своєї Батьківщини. Тому важливим питанням сьогодення є виконання державою своїх обов'язків по відношенню до таких осіб. Проблемою є те, що в Україні відсутнє нормативне закріплення правового статусу ЛГБТ-спільнот і це призводить до обмеженого, порівняно з іншими громадянами, обсягу конституційних, цивільних та сімейних прав. Проте в умовах війни представники ЛГБТ-спільноти ще більше відчувають обмеження своїх прав, ніж до війни. Зокрема, не можуть легалізувати свої відносини і через це виникають певні труднощі. Автор звертає увагу, що наявність прогалів у чинному законодавстві призводить до того, що ЛГБТ-військові не мають таких прав як інші громадяни України, хоча і воюють за незалежність та територіальну цілісність нашої держави.

У статті акцентовано увагу, що під час війни не можуть бути внесені зміни до Конституції України. Тому несправедливість по відношенню до ЛГБТ-військових повинна бути усунута шляхом прийняття Закону України «Про інститут зареєстрованих партнерств». У статті звертається увага на те, що національні суди, якщо проаналізувати їх практику, «не готові» до захисту прав ЛГБТІ через негативне сприйняття даних осіб у державі. Автор наголошує на тому, що суди повинні ефективно захищати права ЛГБТІ та відновлювати їх порушені права. Також вони мають враховувати той факт, що практика ЄСПЛ спрямована на захист прав ЛГБТ-спільнот. Проте в Україні спостерігається зовсім інша ситуація, яка призводить до постановлення рішень проти нашої держави і це породжує негативні наслідки для неї.

Ключові слова: сексуальні меншини, ЄСПЛ, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, ЛГБТ-військовий, дискримінація, гендерна рівність, ЄС.

Shelever N.V. Protection of the LGBT community's rights during the war in Ukraine.

The article puts an emphasis on the need to protect the rights of LGBT communities. Although the issue of protecting LGBTI rights was considered in the writings of domestic scientists, the Russian-Ukrainian war has become a new challenge for LGBT representatives and caused new problems for them. In the conditions of the war in Ukraine, this is an urgent issue today, because nowadays, persons in same-sex relationships experience restrictions on their rights. The author emphasizes that in connection with the desire of our country to become a full member of the EU, a significant task for it is to prevent discrimination based on such grounds as sexual orientation and gender equality. Despite the public's

negative attitude towards representatives of the so-called “sexual minorities”, the latter stood up to protect their Motherland. Therefore, the state’s performance of its obligations towards such persons is an important issue today. The problem is that there is no normative consolidation of the legal status of LGBT communities in Ukraine and this leads to a limited amount of constitutional, civil, and family rights compared to other citizens. However, in the conditions of the war, representatives of the LGBT community feel even more restricted in their rights than before the war. In particular, they cannot legalize their relations and because of this certain difficulties arise. The author draws attention to the fact that the presence of gaps in the current legislation leads to the fact that LGBT military personnel do not have the same rights as other citizens of Ukraine, although they fight for the independence and territorial integrity of our state.

The article highlights that changes to the Constitution of Ukraine cannot be made during the war. Therefore, injustice towards LGBT military personnel should be eliminated by adopting the Law of Ukraine “On the Institute of Registered Partnerships”. The article draws attention to the fact that national courts, if to analyze their practice, are «not ready» to protect LGBTI rights due to the negative perception of these persons in the state. The author emphasizes that the courts must effectively protect the rights of LGBTI people and restore their violated rights. They should also take into account the fact that the practice of the ECtHR is aimed at protecting the rights of the LGBT community. However, a completely different situation is observed in Ukraine, which leads to the adoption of decisions against our state and this generates negative consequences for it.

Key words: sexual minorities, ECtHR, sexual orientation, gender identity, LGBT military, discrimination, gender equality, EU.

*«Порушення прав осіб за ознакою їх дійсної або уявної сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності є загальносвітовою та укоріненою практикою, яка викликає серйозну занепокоєність»
Джоз’якартські принципи [1]*

Постановка проблеми. У зв’язку з прагненням України приєднатися до європейської спільноти важливим завданням для нашої держави має стати забезпечення прав ЛГБТ-спільноти, внесення змін до законодавства з метою запобігання дискримінації даних осіб. ЛГБТ-спільнота – це уразлива категорія населення, яку засуджує громадськість, церква, а в умовах війни виявилось, що дані особи взагалі обмежені у своїх правах, хоча представники так званої «нетрадиційної орієнтації» стали на захист Батьківщини і мужньо обороняють її від ворога. Тобто, свій громадянський обов’язок перед Україною вони виконують, але чи виконує держава свої обов’язки перед ними? Це доволі складне питання, яке потребує дослідження, а відтак відповідних напрацювань по даній темі з метою удосконалення чинного законодавства та запобігання дискримінації на соціальному рівні.

Стан опрацювання цієї проблематики. В Україні дослідження даної теми є непопулярною з огляду на «неприйнятність» сексуальних меншин суспільством. На законодавчому рівні дане питання взагалі неврегульоване і тому єдиним джерелом права у сфері сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності є саме практика ЄСПЛ. Серед українських вчених дослідженням даної теми займається українська науковця В. Гербут, яка активно вивчає проблематику, іноземний досвід держав-членів ЄС у даній сфері, практику ЄСПЛ, надає свої рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства. А. Свящук також займається дослідженням питання правового захисту ЛГБТ-спільноти. Свої праці щодо забезпечення прав ЛГБТ-спільнот присвятили також такі вчені як О. Батанов, О. Войтенко, А. Марчук, І. Тичина, Я. Товпеко, В. Смилова тощо. Проте війна спричинила нові проблеми, з якими зустрілися ЛГБТ-військові, і досліджень по цій темі практично нема.

Тому **мета статті** полягає у виявленні проблем, які виникають у ЛГБТ-військових під час війни в Україні, прогалин у чинному законодавстві та наданні відповідних пропозицій для його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. В Україні права людини є найвищою соціальною цінністю, рівність прав є важливим принципом, а утвердження справедливості у всіх сферах суспільного життя є важливим завданням для нашої держави.

У відповідності до ст. 21 Конституції України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. У відповідності до ст. 24 Основного Закону не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками

раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2]. У нашому випадку такими ознаками можуть бути сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність.

Після початку війни представники так званих «сексуальних меншин» почали зазнавати певних обмежень своїх прав. Взагалі статус ЛГБТ-спільнот в нашій державі на законодавчому рівні не є визначений і це зумовлює ряд труднощів. Слід наголосити на тому, що представники так званої «нетрадиційної орієнтації» нарівні з іншими громадянами України мужньо і віддано боронять Україну від ворога, проте одночасно борються за свої права і обов'язком держави є їх захист. Варто пам'ятати, що недопустимим у сучасній державі є расизм, дискримінація, антисемітизм тощо. Необхідно дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права, які діють під час війни, в тому числі щодо заборони дискримінації, адже це гарантується ст. 14 Європейської конвенції про права людини та статтею 1 Протоколу № 12 до неї [3].

Вважаємо, що у сучасній демократичній правовій державі людина не може бути піддана ніяким формам дискримінації незалежно від віку, статі і т.д. Тому у зв'язку з прагненням України стати повноправним членом ЄС першочерговим завданням є захист прав людини і таку функцію мають здійснювати суди. Проте, на жаль, і представники судової гілки влади негативно ставляться до ЛГБТІ, про що свідчить судова практика.

Для прикладу, якщо проаналізувати знакове для України рішення ЄСПЛ у справі Андрія Маймулахіна та Андрія Маркова, то справа вирішена не на користь позивачів. Так, два громадяни України звернулися до ЄСПЛ з позовом у зв'язку з тим, що не змогли в Україні зареєструвати свій шлюб. ЄСПЛ прийняв рішення на користь позивачів та присудив 5000 євро моральної шкоди та 32 євро матеріальної шкоди. На думку Суду, відсутність закону, який регулює одностатеві відносини в Україні є порушенням ст. 8 Конвенції, яка гарантує право на особисте сімейне життя та ст. 14 щодо заборони дискримінації [4].

Тобто виходить, що Україна винна у порушенні Європейської конвенції і має захищати права ЛГБТ-осіб та забезпечувати гендерну рівність. Своїм рішенням ЄСПЛ зобов'язав Україну легалізувати одностатеві шлюби, що є цілком нормальною практикою для сучасних цивілізованих держав.

Такі рішення проти України є серйозною проблемою, оскільки за ці вердикти ЄСПЛ «розплачується» фактично держава, бюджет якої є і так у скрутному становищі. Про таку проблему висловився і суддя ЄСПЛ від України Микола Гнатівський. На даний час на розгляді ЄСПЛ перебуває понад 8000 справ проти України. Спостерігається тенденція до зростання кількості позовів проти України. Серед проблем суддя виділяє неналежний доступ до суду, зокрема перешкоди для апеляційного оскарження рішення та проблеми по визначенні юрисдикції [5].

В. Гербут влучно зазначає стосовно права ЛГБТ-представників на шлюб: «Якщо раніше до представників ЛГБТ ставилися з огидою і вважали представників даної спільноти недостойними деяких прав, то зараз можна помітити зростаючу переконаність у тому, що гомосексуали, трансгендери та інші квір-особи не повинні бути їх позбавлені, до прикладу, як у випадку права на шлюб, лише через їх сексуальну орієнтацію» [6, с. 675].

Великим проривом у сфері забезпечення прав ЛГБТ є законопроект № 9103 від 13.03.2023 року «Про інститут зареєстрованих партнерств», що надасть змогу легалізувати відносини представників ЛГБТ. Хоча у відповідності до законопроекту таке реєстроване партнерство не визнаватиметься шлюбом, а сімейним союзом двох повнолітніх осіб однієї чи різної статі та не є перешкодою для укладення шлюбу між реєстрованими партнерами. Позитивним моментом є те, що у відповідності до законопроекту такі реєстровані партнери визнаватимуться родичами і таким чином визначиться уже їх правовий статус, особисті немайнові та майнові права і обов'язки реєстрованих партнерів [7]. В сучасній державі має бути можливість легалізувати свої одностатеві відносини. Під час війни це питання особливо гостро постало, оскільки у разі смерті ЛГБТ-військового його партнер не має змоги отримати відповідну компенсацію від держави, успадкувати майно тощо.

Як зазначає М. Змисла «Суттєві проблеми виникають для ЛГБТ+ партнерів/ок і при успадкуванні майна, яке залишилося після смерті партнера/ки. Це пов'язано з тим, що законом передбачено черговість спадкування. До першої черги спадкоємців належать, зокрема, діти, той чи та з подружжя, хто пережив/ла іншого/у та батьки. Тому якщо не існує заповіту про розпорядження майном на випадок смерті, інший/а з пари не зможе успадкувати таке майно в порядку першої черги, бо ЛГБТ+ партнер(к)и не вважаються подружжям у трактуванні законодавства.

Одинокий варіант вирішити проблеми спадкування – довести в судовому порядку факт проживання зі спадкодавцем/ицею однією сім'єю не менше як п'ять років до дня смерті такої особи. І навіть у цьому випадку особа не зможе отримати все спадкове майно, бо спадкування здійснюється в порядку черги і якщо є інші родичі, вони матимуть перевагу в отриманні спадку.

Якщо хтось із ЛГБТ+ партнерів/ок захоче подарувати майно іншому/ій, треба платити чималий податок у нотаріуса. Натомість члени сім'ї обдарованої особи, які належать до першого ступеня спорідненості (батьки, чоловік або дружина, діти такої фізичної особи), звільняються від сплати податку за отримане в дарунок майно» [8].

Наявність прогалин у законодавстві призводить до великих проблем представників ЛГБТ під час війни. Слід зазначити, що дані особи до війни були незахищені законом, більшість на них дивилася з презирством, а судова практика взагалі формується не на їхню користь. Наразі ситуація ускладнилася ще й війною і проблеми ЛГБТ-спільноти впливають ще більші. Так, для прикладу, уже відомий випадок, коли трансгендерна жінка не змогла перетнути кордон України та мала в паспорті гендерний маркер «Ч» [9]. В Україні питання зміни статі не врегульовано на законодавчому рівні і через таку прогалину трансгендери+, для прикладу, не можуть перетинати кордон України, оскільки на період воєнного стану тимчасово обмежено виїзд за кордон громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років.

Обмеженням для ЛГБТ-партнерів є і те, що вони не мають права заявити про розшук безвісти зниклого партнера-військового, оскільки таким правом наділені лише особи, які спільно проживали однією сім'єю з особою, яка під час війни пропала безвісти. Це передбачено Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин». Довести ЛГБТ-партнерам факт спільного проживання однією сім'єю доволі складно, тим більше в Україні укласти шлюб таким особам є нереально, оскільки за українським законодавством шлюб є союзом чоловіка і жінки, а це є дискримінацією ЛГБТ-представників.

Тому важливим завданням для України, як майбутнього члена ЄС, є законодавче регулювання прав ЛГБТ-спільнот, недопущення їх дискримінації за сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю. Повага до прав людини та забезпечення справедливості є важливим завданням для нашої держави, яка бажає приєднатися до європейської спільноти.

Наразі єдиним захистом для такої категорії осіб у разі порушення їх прав є звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та до правоохоронних органів. Ефективним є і звернення саме до громадських організацій, які надають правову допомогу та документують воєнні злочини.

Слід зазначити, що ЛГБТ-спільнота звернулася до Президента України з електронною петицією легалізувати одностатеві шлюби. Проте як зазначив глава держави, внесення змін до Основного Закону держави під час війни є неможливим. Вважаємо, що легалізація таких відносин є вкрай необхідною, оскільки ЛГБТ-військові гинуть на війні і необхідно вирішувати питання пов'язані із спадкуванням, розпорядженням тілом тощо. Тому Глава держави запропонував Уряду опрацювати питання стосовно запровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства. Проте Кабмін на даний час зволікає з вирішенням даної проблеми, а ЛГБТ-військові не є рівними поряд з іншими громадянами і є обмеженими у своїх правах, хоча боронять Україну так само як і інші військові.

Висновки. Вважаємо, що першочерговим завданням України, яка прагне стати членом ЄС, є прийняття Закону стосовно запровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства, який значно розширить права ЛГБТ-спільноти і забезпечить гендерну рівність в Україні, яка є показником демократичності держави. Це є обов'язковою умовою для вступу України в ЄС, проте цікавим є те чи проголосують позитивно депутати за даний законопроект. Окрім цього, необхідним є відповідне навчання суддів стосовно вивчення практики ЄСПЛ щодо захисту прав ЛГБТІ, а також міжнародного досвіду з даного питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. United Nations Human Rights Council. The Yogyakarta Principles. United Nations Human Rights Council. 2006. URL: <http://yogyakartaprinciples.org/> (дата звернення: 15.05.2024).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к-96вр> (дата звернення: 15.05.2024).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 17.05.2024).
4. ЛГБТ-пара не змогла побратися в Україні: чому ЄСПЛ визнав це порушенням прав? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/lhbt-para-ne-zmohla-pobratysia-v-ukraini-chomu-yespl-vyznav-tse-porushenniam-prav/> (дата звернення: 17.05.2024).
5. На розгляді ЄСПЛ перебуває понад 8 тисяч справ проти України – суддя ЄСПЛ. URL: <https://sud.ua/uk/news/sud-info/302040-na-rassmotrenii-espch-nakhoditsya-bolee-8-tysyach-del-protiv-ukrainy-sudya-espch> (дата звернення: 30.05.2024).
6. Гербут В.С., Лазур Я.В., Шелевер Н.В. Забезпечення та захист права на сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність крізь призму виконання рішень ЄСПЛ. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2023. С. 674–678.
7. Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств № 9103 від 13.03.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497> (дата звернення: 05.06.2024).
8. Змисла М. Навіщо їм шлюб? Права, яких немає у ЛГБТ-військових. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/dosvidy-viynu/prava-yakuh-nemaye-u-lgbt-viyskovykh.html> (дата звернення: 07.06.2024).
9. Зі Фамелу, колишній Борис Апрель, не може виїхати з України: “Усі налаштовані трансфобно”. URL: https://showbiz.24tv.ua/zi-famelu-kolishniy-boris-aprel-ne-mozhe-viyihati-ukrayini-usi_n1893551 (дата звернення: 11.06.2024).